

- Bol. Real Soc. Española Hist. Nat.*, 1: 310-317.
- NAVÀS, L. 1903. Líquenes del Montseny. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 3 (17-18): 62-63.
- NAVÀS, L. 1903. Notas liquenológicas. III. La *Lecanora subfusca* en España. *Bol. Real Soc. Española Hist. Nat.*, 3: 285-290.
- NAVÀS, L. 1904. Notas liquenológicas. IV. Los Cladoniáceos de España. *Ibid.*, 4: 226-236.
- NYLANDER, W. 1873. Observata lichenologica in Pyrenaeis Orientalibus. *Bull. Soc. Linn. Normandie*, 2, sér. 7: 3-75.
- NYLANDER, W. 1891. *Lichenes Pyrenaeorum observatis novis*. Paul Schmidt, Paris, pp. 103.
- OLIVIER, H. 1901-1903. Quelques lichens saxicoles des Pyrénées orientales, récoltés par le Dr. Goulard. *Bull. Acad. Géogr. Bot.*, 10: 37-40; 133-135; 233-236; 11: 55-56; 335-337; 12: 175-178.
- OZENDA, P. & CLAUZADE, G. 1972. *Les lichens. Etude biologique et flore illustrée*. Masson, Paris.
- POELT, J. 1969. *Bestimmungsschlüssel europäischer Flechten*. Lehre, Cramer.
- POMAR, L., ESTEBAN, M., LLIMONA, X. & FONTARNAU, R. 1975. Acción de líquenes, algas y hongos en la telodiagénesis de las rocas carbonatadas de la zona litoral y prelitoral catalana. *Inst. Inv. Geol. U. de Barcelona*, 30: 83-117.
- RODÀ, F. 1979. Epífitos y contaminación atmosférica en los alrededores de Sabadell (Cataluña). *Mediterránea*, 3: 23-68.
- RODRÍGUEZ FEMENÍAS, J. J. 1904. Flórlula de Menorca. Fábregues, Mahón. (Líquens: 170-173).
- ROUX, C. 1978. Compléments à l'étude écologique et phytosociologique des peuplements lichéniques saxicoles et calcicoles du SE de la France. *Bull. Mus. Hist. Nat. Marseille*, 38: 65-186.
- TØNSBERG, T. 1980. Contribution to the lichen flora of Majorca (Spain) *Norw. J. Bot.*, 28: 193-198.
- TORRENTE, P. & EGEA, J. M. 1984. Aportación al conocimiento de los líquenes epífitos del SE de España: Líquenes con *Trentepohlia*. *Folia Bot. Misc.*, 4: 81-89.
- VAYREDA, E. 1882. Catàlech de la Flora de la Vall de Núria. *Assoc. Exc. Cat. Barcelona*.
- WIRTH, V. & LLIMONA, X. 1975. Das *Pertusarium rupicola* un. nova, eine Silikatflechten-Gesellschaft im Mittelmeerraum, mit Bemerkungen zur Taxonomie des *Pertusaria pseudocoralina* Formenkreis. *Herzogia*, 3: 335-346.

Butll. Inst. Cat. Hist. Nat., 50: 115-124. 1985

NOTES HISTÒRIQUES SOBRE L'ESTUDI DE LA FLORA I LA VEGETACIÓ DE MONTSERRAT

Josep Nuet i Badia * i Josep M. Panareda i Clopés **

Rebut: abril 1984

SUMMARY

Historical notes on the study of the flora and vegetation of Montserrat

We know about botanists, already in the 16th century, collecting plants in Montserrat. Until the 20th century, all the catalan botanists and foreign botanists who came to Catalonia, have visited Montserrat. The botanical studies made between 1903 and 1911 by J. Cadevall, P. Font i Quer and A. Marcet, have intensified and culminated with the publication of *Flora Montserratina* of A. Marcet, in 1948-1953. From 1935 on, J. Braun-Blanquet, O. de Bolòs and G. Lapraz, have been studying the vegetation of Montserrat. An extensive bibliography is included.

La muntanya de Montserrat ha atret l'atenció dels científics en general i la dels botànics en particular. La muntanya ha estat visitada pràcticament per la totalitat dels botànics del país i dels estrangers que ens han visitat. Malgrat aquest pas constant d'estudiosos, no hem tingut un catàleg de plantes de Montserrat fins fa relativament pocs anys, i encara actualment no posem cap obra que ens informi de la distribució de les plantes a la muntanya, ni del biòtop on es fan. Pel que fa a la vegetació, el coneixement que en tenim és molt més aprofundit que no pas el de la flora.

Dins la història dels estudis botànics a Montserrat, podem establir-hi tres etapes ben diferenciades.

1. DEL SEGLE XVI A LA DARRERIA DEL SEGLE XIX

Aquest període es caracteritza per la visita de molts botànics, entre els quals es compten els més il·lustres de cada època, però els seus estudis botànics sobre Montserrat o bé han restat inèdits o s'han perdut o han estat incorporats a obres de gran abast, amb la qual cosa han quedat una mica diluïts.

L'impuls en l'estudi botànic que aportaren la família Salvador i la seva escola durant més d'un segle, es veié truncat el 1714 amb la pèrdua de la universitat de Successió i la supressió de la universitat a Barcelona pel decret de Nova Planta de 1716. La normalització no s'aconseguí fins més d'un

* Avinguda de Pedralbes, 46, 2n. 08034 Barcelona.

** Departament de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. Zona Universitària de Pedralbes. 08028 Barcelona.

segle més tard, amb la restauració de la universitat i la vinguda d'A. C. Costa.

Els resultats de l'estudi de la flora de Montserrat fet en aquest període són, en opinió de J. CADEVALL (1904) migrats, car escriu que, a desgrat de tantes visites, la muntanya no ha estat degudament explorada ni se n'ha descrit la flora. La majoria dels visitants han recorregut el camí de Monistrol o de Collbató al Monestir i d'allí han pujat a Sant Jeroni i altres ermites o han anat a la Cova de la Mare de Déu (cf. amb l'itinerari de Jussieu i Salvador el 1716). Conclou que «ni han sido cuidadosamente recorridos los innumerables pliegues de la montaña, ni minuciosamente exploradas sus faldas meridional y oriental, ni las estribaciones septentrionales, ni apenas visitados los accidentes orográficos de la región occidental, hasta donde se corren algunas especies de Urgel, al través de la Segarra».

2. LA DARRERIA DEL SEGLE XIX I EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

El darrer quart de segle registra un interès per l'estudi de les ciències naturals i en concret per la botànica; cal tenir ben present que tot això s'esdevé en el marc de la Renaixença. Els excursionistes com M. Cuní, o bé altres botànics, com J. Montserrat i Archs o E. Vayreda, es dediquen a l'estudi de la flora de Montserrat, però els seus esforços no obtenen el fruit desitjat i els seus treballs resten inèdits o inacabats.

Els primers anys del present segle és quan s'estudia amb més intensitat la muntanya i es publiquen les flores que en tenim. De fet, l'estudi botànic queda centrat entre 1903 i 1911, a càrrec de J. Cadevall, P. Font i Quer i el P. A. Marcet.

Després de 1911, llevat d'una reexploració per part del P. Marcet i també d'E. Svensson els anys quaranta, la muntanya ha estat considerada coneguda botànicament i els estudiosos han orientat les seves recerques cap a d'altres indrets sovint més espectaculars. La realitat no és exactament així; la muntanya encara reserva algunes sorpreses, potser no extraordinàries, però sí interessants.

3. EL SEGON TERÇ DEL SEGLE XX

Durant aquest període es duu a terme

l'estudi de la vegetació, que s'inicia el 1934 amb la visita a Montserrat de J. Braun-Blanquet i d'altres geobotànics, però és sobretot entre els anys cinquanta i seixanta que es fa la major part de l'estudi, bàsicament a càrrec d'Oriol de Bolòs i també d'altres geobotànics com G. Lapraz i, en menor grau, de S. Rivas Martínez.

La valoració global que mereix el treball botànic a Montserrat és moderadament positiva. Per això pensem que una reexploració de Montserrat i de les muntanyes tradicionalment tingudes per conegudes, pot donar molt de si, tant en un sentit florístic com en un sentit corològic.

RELACIÓ CRONOLÒGICA DELS PRINCIPALS BOTANICS QUE HAN VISITAT MONTSERRAT I N'HAN ESTUDIAT LES PLANTES

Segle XVI. Francesc Micó (Vic 1528-?) comunica a Jacques Dalechamps 30 espècies catalanes noves per a la ciència, el qual les publica a Lió el 1587 dins la seva obra *Historia generalis plantarum*. Entre aquestes espècies, hi figuren, recol·lectades a Montserrat: *Jasonia glutinosa* i *Ramonda myconi*, que Dalechamp li dedicà amb el nom encara pre-linneà d'*Auricula ursi myconi*.

Segle XVII. El botànic i titular de la càtedra d'herbes de València, Melchior Villema (Carpesa 1564-València 1655), herboritza a diferents indrets de la península Ibèrica, entre ells Montserrat i els Pirineus.

Darrerieria del segle XVII. Joseph Pitton de Tournefort (Ais de Provença 1656-Paris 1708), botànic i metge, visita tres vegades la península Ibèrica. Jaume Salvador i Pedrol (Barcelona 1649-1740), botànic i farmacèutic, l'acompanya en les dues primeres. Herboritzen a Catalunya i fins a València. Durant aquests viatges visiten i herboritzen a Montserrat.

~ 1700. James Petiver publica a *Petiveriana II Seu Naturae Collectanea* una llista de 15 plantes de Montserrat que li havia enviat Joan Salvador i Riera (Barcelona 1683-1726), que era corresposnal seu i amb el qual tenia intercanvi d'espècies.

~ 1622- ~ 1750. La dinastia dels Salvador, composta de quatre generacions forma el seu herbari, en el qual hi ha un bon nombre de plantes de Montserrat. Joan

Salvador i Riera escriu, vers 1715-1725, un catàleg de la flora catalana titulat *Botanomasticon Catalanicum...* actualment perdut, que incloua, indubtablement, citacions de plantes de Montserrat que es conserven al seu herbari. També li són atribuïdes unes *Observaciones sobre varias plantas raras que se crian en la montaña de Montserrat y otros parajes de Cataluña*, que es troben segons sembla al Jardí Botànic de París (cf. COLMEIRO, 1858: 69).

1716. Joan Salvador acompanya Antoine de Jussieu (Lió 1686-1758), comissionat pel rei Lluís XV de França, en un viatge per Espanya i Portugal, per a conèixer la vegetació i herboritzar. El primer lloc que visiten és Montserrat, el 8 d'octubre. Pugen d'Esparreguera i Collbató pel camí antic. En el diari del viatge que escriu Joan Salvador, explica: «Lo dia 9 pujarem a visitar algunes ermites i herboritzar alguns llocs de la muntanya, i dinarem a l'ermita de Sant Jaume, i a la tarda, a bona hora, baixarem altra vegada al monestir». L'endemà se'n tornaren per Santa Cecília i can Maçana cap a Manresa.

1741 o 1742. Josep Quer i Martínez (Perpinyà 1695-Madrid 1764), farmacèutic i cirurgià militar, herboritza a diversos indrets de Catalunya, entre ells a Montserrat, el Montseny i els Pirineus, mentre espera embarcar-se a Barcelona per anar a Itàlia amb l'exèrcit del rei Felip V. 1745-1746. Josep Quer, de retorn d'Itàlia, cridat a Madrid, passa novament per Barcelona i torna a Montserrat per herboritzar. A la seva *Flora Española*, hi figuren citacions de plantes de Montserrat, com *Atropa belladonna*, de la qual escriu (vol. III: 204): «En la peregrinació que hice en el monte de Nuestra Señora de Montserrate, la hallé con abundancia en la parte que mira al Norte».

~ 1780. El canonge Pierre-André Pourret (Narbona 1754-Santiago de Compostella 1818) visita Catalunya juntament amb els botànics P. M. A. Broussonet, de Montpeller, i John Sibthorp, d'Oxford. Recorre Montserrat i aprofita la breu estada a Barcelona per veure per primera vegada i molt ràpidament, l'herbari dels Salvador. D'aquest viatge, n'escriu el *Voyage botanique au Montserrat*, que es perdé. Sembla que una part és publicada a *Extrait de la Chloris narbonensis, ren-*

fermée dans la relation d'un voyage fait depuis Narbonne jusque au Montserrat par les Pyrénées (Mém. Acad. Toulouse, III), reproduït després per E. Timbal-Lagrave en 1875. Retorna a Barcelona fugint de la seva Narbona natal, en la qual havia expressat massa francament la seva opinió crítica sobre la Revolució Francesa. Un cop a Barcelona, acollit pels seus amics, revisa amb deteniment l'herbari dels Salvador, i hi afegeix els noms linneans, cosa que ha estat criticada per la manca de cura, en escriure'ls a la mateixa etiqueta.

~ 1785-1790. El farmacèutic barceloní Joan Ametller i Mestres (1743-1824), herboritza a Montserrat juntament amb Francesc Sala, també farmacèutic. Segons reporta Cavanilles (in COLMEIRO, 1858: 188), actuaven d'acord amb Francisco [de] Zamora, que es proposava publicar una història de la muntanya de Montserrat.

Darrerieria del segle XVIII. El monjo montserratí P. Maur Ametller i Paguina (Palafrugell 1749-Sant Benet de Bages 1833), aporta molts espècimens botànics i també entomològics al museu que la Conferència Físico-Matemàtica Experimental, antecessora de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, inicia el 1764. Sabem que el P. Ametller, a més d'ésser músic, compositor i inventor s'havia dedicat a estudiar i colleccionar espècies vegetals i insectes, especialment de Montserrat. Se li atribueix la formació del jardí botànic de Montserrat. Les seves col·leccions botàniques i zoològiques—car també era un bon taxidermista—amb tota seguretat es perderen el 1811, en l'incendi del monestir per les tropes napoleòniques del general Suchet. Aquest fet, provocat per la fortificació de Montserrat promoguda pel baró d'Eroles i altres militars ineptes i molt combatuda al seu moment, dugué a la pèrdua de l'arxiu del monestir, saquejat i després incendiat. La destrucció de l'arxiu ens ha privat de conèixer un cúmul de dades interessants i de treballs de tota mena.

Primeria del segle XIX. El botànic Esteban Boutelou (Aranjuez 1776-Madrid 1813), visita Montserrat i escriu una relació de les plantes que hi observa. Aquest manuscrit, segons COLMEIRO (1858: 86), es conserva a casa de la seva família a Sevilla. El contingut d'aquest manuscrit, que refereix COLMEIRO (1885-1889), conté

moltes citacions errònies de plantes que certament no han existit mai a Montserrat, com: *Aegopodium podagraria*, *Drosera intermedia*, *D. rotundifolia*, *Oxalis acetosella*, *Cneorum tricoccum*, *Trifolium alpestre*, *Oxytropis pyrenaica*, *Alchemilla alpina*, *Aster tripolium*, *Senecio leucophyllus*, *Antennaria dioica*, *Actaea spicata*, etc. D'altra banda, però, hi figuren altres plantes que han estat retrobades recentment; valgui com a exemple el cas d'*Astragalus glycyphyllos* i *Frankenia pulverulenta*.

1801. El pare Gerard Joana i Vidal (Tossa 1769-Nàpols 1841), monjo de Montserrat, farmacèutic i espeleòleg, escriu un treball on recull les seves observacions sobre la muntanya: *Estudios científicos sobre la montaña de Montserrat*, que no es publicà i es perdé parcialment en l'incendi per les forces napoleòniques el 1811. Actualment, a l'arxiu de Montserrat es conserven els fulls del 68 al 80 (C. BARAUT, 1945-1955: 393), dels quals ha estat publicada la part dedicada a l'espeleologia (1971).

~ 1846. El botànic alemany Moritz Willkomm (Herwigsdorf 1821-1895) visita una sola vegada Montserrat. I segons escriu COLMEIRO (1846: XVI), li comunica els resultats de les seves exploracions. Durant la seva herborització, Willkomm troba una *Viola nova* per a la ciència, que és descrita per R. de Roemer, el qual la dedica al seu descobridor, amb el nom de *Viola willkommii*. Aquest botànic, juntament amb J. Lange, publica el 1870 el *Prodromus florae hispanicae*, i el 1893 un *Supplementum*, en els quals hi ha moltes citacions de plantes de la muntanya.

1867. L'abat Miquel Muntades (Capellades 1808-Montserrat 1885) publica un llibre titulat: *Montserrat. Su pasado, su presente y su porvenir, ó lo que fué hasta su destrucción el año 1811, lo que es desde su destrucción y lo que será en adelante*, en el qual figura un «Catálogo de las plantas que vegetan en la montaña de Montserrat de Cataluña, con algunas particulares que vegetan en el Huerto Botánico, con sus nombres castellano, latino y catalán, y usos á que se destinan ó pueden dedicarse». Escriu (pàgina 21, nota) que han trobat aquest catàleg a l'arxiu del monestir i un amic l'ha traduït: «Hemos logrado que un amigo nos haya favorecido con la tra-

ducción de un *Catálogo de las hierbas medicinales que hay en la Montaña*, que hemos hallado en el Archivo del Monasterio, y se imprimirá como en Apéndice para enriquecer esta obra». Efectivament, el catàleg ocupa les pàgines 453-492 a la part final del llibre. Aquest catàleg és, de fet, la primera flora de Montserrat que coneixem impresa, bé que incompleta i no gaire bona. És ordenada alfabèticament, consta de 785 espècies (inclou a més de les plantes vasculares alguns líquens i fongs), algunes de les quals no existeixen espontàniament a la muntanya, com: *Aconitum napellus*, *Anemone pulsatilla*, *Aquilegia alpina*, *Arum maculatum*, *Asarum europaeum*, etcètera. L'autor d'aquest catàleg és desconegut, però hi ha dues hipòtesis. MARCET (1907: 172), considera probable que en sigui l'autor el P. Ametller o el P. Joana o bé que sigui el producte de la refosa d'aportacions d'ambdós. El pare Joana exercí de farmacèutic, essent monjo de Montserrat, amb els monjos, els pelegrins i durant la guerra de la Independència. Segons ALBAREDA (1931: 316) és probable que en fos l'autor el metge del monestir Joan Carles Amat (Monistrol de Montserrat 1572-1640). Com que hi consten algunes plantes que és dubtós que visquin espontàniament a la muntanya, hom pensa que potser eren cultivades per ell mateix a «l'Hort del metge», hort que es trobava fins a la primeria del segle xx al darrera dels «Aposentos de Sant Plàcid» que correspondrien, si fa no fa, a l'actual hostal Abat Cisneros. Som del parer que el catàleg deu ésser escrit amb posterioritat als anys que visqué el metge Amat. A favor d'aquesta afirmació podem esgrimir que al catàleg consta *Acer hispanicum*, espècie descrita per Pourret el 1788, cent quaranta-vuit anys després de la mort d'Amat. No sabem si el catàleg és realment fet per un sol autor o és recull o refosa de diferents aportacions. La hipòtesi del P. Marcet, la trobem plausible, encara que cal demostrar-la.

1879-1886. L'excursionisme científic, al cap de pocs anys de la fundació de la primera entitat, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, el 1876, ja s'interessa per l'estudi de les ciències naturals a Montserrat. Com a exemples d'aquesta activitat de recerca veiem la col·locació del primer termòmetre de màxi-

ma i mínima al cim de Sant Jeroni el 1879 (de fet era a l'indret del restaurant), l'estudi hidrològic, pel farmacèutic de Monistrol Josep Ignasi Ursul, publicat el 1885, i els treballs de Miquel Cuní sobre botànica i entomologia de Montserrat, apareguts el 1879 i 1888.

Darrer quart del segle XIX. Estanislau Vayreda i Vila (Olot 1848-1901) herboritza a Montserrat, els anys 1876, 1891, 1895 i 1897, segons consta a les etiquetes del seu herbari. Publica les observacions més notables que aplega, l'any 1879 i també el 1931 en una publicació pòstuma. El 1897 reuneix la totalitat de les citacions de plantes de Montserrat en una flora de la muntanya que ha restat inèdita. MARCET (1948: 338) escriu que és una flora molt interessant per les plantes que ell mateix [Vayreda] hi recolltà, però que hi afegí les citacions de Boutelou i de Colmeiro que segons expressió pròpia «no merecen ningún crédito en esto». Aquestes citacions, tanmateix, porten el nom de l'autor i són perfectament separables de les de Vayreda. A l'arxiu de P. Marcet hi ha una còpia mecanografiada d'aquesta flora.

~ 1880-1895. El metge Joan Montserrat i Archs (Barcelona 1845-1895) treballa durant anys en l'estudi de la muntanya de Montserrat per tal de compondre una extensa monografia completa sobre la muntanya i el monestir de Montserrat. Aquesta obra inclouria a més de la història, altres aspectes de les ciències naturals: la geologia, la climatologia, la hidrologia, la flora, la fauna, la paleontologia. Consta que havia fet moltes excursions per la muntanya i que havia regirat arxius i biblioteques tot recollint dades per al seu treball, però la mort el sorprenqué als 50 anys, sense haver pogut completar l'obra. Deixà inèdita una *Flora de la Muntanya de Montserrat* i un altre treball titulat *Las flors de la Mare de Déu*. Tanmateix, a l'arxiu del P. Marcet hi ha una còpia del manuscrit del doctor Montserrat sobre les plantes de la muntanya. Aquesta flora és de les millors que s'han fet de Montserrat. Tot i que hi ha errors, és enfocada amb un criteri força actual pel que fa a la localització de les espècies i per algunes notes crítiques que conté. L'estudi que començà Montserrat fou la causa que Cadevall desistís de fer una flora de Montserrat tal com era la seva intenció.

1896. M. Willkomm publica la primera descripció que coneixem de la vegetació de Montserrat. En la seva exposició demostra que visità Montserrat, encara que no pas amb deteniment, i en dóna una visió força propera a la realitat, tot i que indica algunes plantes que no s'hi fan. D'aquesta descripció, M. RIKLI (1946) en fa un resum deformat i simplista, ben lluny del que és, en realitat, la vegetació de Montserrat.

1903. El P. Adeodat Francesc Marcet i Poal (Terrassa 1875-Montserrat 1964), monjo de Montserrat, inicia l'estudi de la flora amb la confecció d'un herbari, encoratjat i dirigit per Joan Cadevall, el qual li contesta en aquests termes una carta (2 de febrer de 1903) en què el P. Marcet li participa la intenció que té d'estudiar la flora de Montserrat: «He llegit amb verdadera satisfacció sa carta del dia 2 y dech felicitar-lo pel important treball comensat, segur de que'l veurán amb gran satisfacció quants sentin amor per la Ciencia y per la nostra mai prou estimada terra Catalana».

1904. El Dr. Joan Cadevall i Diars (Castellgalí 1846-Terrassa 1921) publica un treball titulat *Plantas citadas en Montserrat de existencia dudosa*, en el qual recopila citacions de plantes d'altres autors anteriors, sobretot de Boutelou, recollides sense crítica per M. Colmeiro. Hi inclou unes 350 plantes que creu que cal eliminar de la flora montserratina i en raona els motius. Aquest treball és la primera obra moderna sobre la flora de Montserrat. Cadevall hi fa una selecció de les plantes citades anteriorment per molts botànics que visitaren Montserrat al llarg de quatre segles. Alguns d'aquests botànics no treballaven amb prou cura o no eren competents i acumularen un bon gruix de citacions completament errònies; només cal que recordem que hi havia citades de Montserrat plantes com: *Drosera rotundifolia*, *Oxalis acetosella*, *Filipendula ulmaria*, *Montia fontana*, *Saxifraga oppositifolia*, *Astrantia minor*, *Valeriana tripteris*, *Antennaria dioica*, *Senecio leucophyllus*, *Cirsium palustre*, *Euphorbia hiberna*, *Prenanthes purpurea*, etc., que no hi podem pas trobar. En el mateix treball, Cadevall exclou algunes espècies que després s'ha demostrat que hi vivien, com: *Ulmus glabra*, *Viburnum lantana*, *Frankenia pulverulenta*, etc. Cadevall contribuí amb aquest

- estudi a facilitar la tasca al P. Marcet, que començava a herboritzar i a formar l'herbari de la flora montserratina.
- 1904-1910. Durant aquests anys, el P. Marcet herboritza per tota la muntanya de Montserrat, i l'explora intensament, sobretot a la recerca de plantes noves. Com a resultat d'aquestes recerques, publica una sèrie de tres articles que titula: «Notas pera (sic) la Flora Montserratina» al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, i encara altres dos més sobre les plantes dels voltants del Monestir i de Santa Cecília. La majoria dels plecs de l'herbari, en 42 volums, que es guarda al museu del monestir porten les dates d'aquests anys.
1908. Cadevall visita Montserrat a la dareria del mes de juliol per estudiar sobre el terreny les diferents varietats de *Thalictrum minus* L., acompanyat del Pare Marcet.
- 1908-1911. Pius Font i Quer (Lleida 1888-Barcelona 1964), arran d'unes lliçons de botànica que dona el Dr. Llenas a la Institució Catalana d'Història Natural, s'interessa per la botànica i comença a explorar la comarca del Bages, car aleshores resideix a Manresa. La recerca de plantes el porta a resseguir, a peu, tots els racons de la comarca. Presenta el resultat del treball *Ensayo fitotopográfico de Bages* com a tesi doctoral en Farmàcia, que llegeix a la universitat de Madrid el 30 de maig de 1914. Aquesta notable flora, publicada a Maó en llengua castellana, inclou moltes citacions de plantes de Montserrat (car el vessant nord i nord-est de la muntanya forma part del Bages) trobades pel mateix Font, citades per altres autors anteriors o bé pel P. Marcet que, en aquelles dates, havia publicat alguns treballs sobre la flora de Montserrat, sobretot al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*.
- 1908-1935. Frère Sennen, nom de religió del germà de les Escolles Cristianes, Etienne Marcellin Granier-Blanc (Le Hameau de Moussac, Copic (Llenguadoc) 1861-Saint Louis-la Calade 1937), també visita Montserrat i hi herboritza. Reparteix a les exsiccata «Plantes d'Espagne» algunes espècies de Montserrat recollides per ell mateix, o bé per d'altres, com el P. Marcet, que reputa com a subespècies o varietats noves.
1909. Tot recollint dades per a la Flora de Catalunya, Cadevall inicia una estada a Montserrat el 8 de juliol de 1909. Fa unes quantes excursions amb el Pare Marcet, una de les quals és a can Maçana, indret que considera interessant pel fet que s'hi troben plantes que provenen de la Segarra. També van a Sant Jeroni on recollecten gramínies, algunes d'elles (*Festuca capillata* Link i *F. valesiaca* Schl. var. *laevis* Hack.) noves a Catalunya, citacions que caldrà revisar. Destaca, a més, que hi troben *Anthyllis montana* i *Rosa gallica*, que allí són rares, i que temia que haguessin desaparegut.
1934. Durant les vacances de Pasqua es duu a terme l'excursió de la Station Internationale de Géobotanique Méditerranéenne et Alpine (SIGMA) a Catalunya. Aquesta excursió és capitanejada per J. Braun-Blanquet i hi participen molts botànics i geobotànics europeus de vàlua. L'itinerari, preparat per P. Font i Quer i J. Cuatrecasas, inclou la visita a Montserrat. Els participants a l'excursió estudien i descriuen a Montserrat dues associacions noves per a la ciència: *Saxifragetum catalaunicae* i *Conopodio-Seslerietum elegantissimae*.
- 1942-1943. El botànic suec Eric R. Svensson Sventenius (1910-1973), estigué a Montserrat durant un temps que es trobà sense feina, quan fou acomiadat per Karl Faust del jardí botànic «Mar i Murtra» de Blanes, on treballava de cap de jardiniers. Segons reporta O. de Bolòs (1976: 373-374), Svensson els contà a ell i al seu pare, com a Montserrat «havia trobat un amic en el pare Deodat Marcet, afeccionat a la Botànica de tota la vida, i com, a desgrat de la diferència d'edats, tots dos junts feien alpinisme pels cims de Montserrat. Sventenius ens deia, rient, que tot i que el pare Marcet era petit i en aparença desnerit, de vegades ell, un jove nòrdic alt i atlètic, s'havia d'agafar a la corretja que duia com a cinyell el vell monjo perquè l'ajudés a pujar alguna roca difícil». Durant aquests anys el P. Marcet reexplorà la muntanya, pots en vistes a la publicació de la flora. El 1945 publica un treball sobre plantes noves, rares o crítiques on descriu varietats i formes sobretot, amb E. Svensson.
- 1948-1953. Apareix publicada, per fascicles i en llengua castellana (som en ple règim franquista), la *Flora Montserratina* del P. Adeodat Marcet, que inclou unes 1.100

espècies, més subespècies i varietats. És fins ara l'única flora de Montserrat. Va acompanyada de claus de determinació de famílies i gèneres i d'una descripció breu de cada espècie, però no compta amb indicacions de distribució de cada tàxon a la muntanya —només en dona una localitat— ni de l'ambient on viu cada planta. El treball es clou sense índex de cap mena.

1949. J. Braun-Blanquet i els qui l'acompanyen, entre altres P. Font i Quer i O. de Bolòs, realitzen estudis fitosociològics a la part superior de la muntanya de Montserrat, de tornada d'una campanya d'estudis a la vall de l'Ebre.
1953. El 25 de juny, visiten Montserrat una trentena de botànics de la X Excursió Fitogeogràfica Internacional, dirigida per W. Lüdi, de Zürich, i S. Rivas Goday. Amb motiu d'aquesta excursió, O. de Bolòs escriu *Végétation de la Catalogne moyenne*, en la qual hi ha el primer esquema de la vegetació de Montserrat, amb una descripció sumària de les principals comunitats vegetals.
1956. El botànic francès Guy Lapraz presenta la seva tesi doctoral *Recherches phytosociologiques en Catalogne*, a la universitat de Montpellier. Aquest treball conté un estudi sobre la vegetació dels voltants de Barcelona, incloent-hi Montserrat i el Montseny. El treball ha estat publicat a la revista de l'Institut Botànic de Barcelona, *Collectanea Botanica*, entre 1962 i 1976. També Lapraz ha publicat un recull de les comunitats principals de Montserrat (1960) i un mapa de vegetació en color, escala 1/25.000 (1966), en el qual la interpretació fitosociològica dels diferents alzinars no és prou ben fonamentada.
1963. Oriol de Bolòs llegeix la memòria «Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura» a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, publicada el 1967. Aquest treball és el catàleg fonamental de les comunitats vegetals reconegudes en una extensa franja costanera dels Països Catalans, que inclou Montserrat. Anteriorment (1956) havia descrit dues comunitats vegetals noves: *Lactuco-Silenetum inapertae*, del Bruc, i *Erodietum rupestris*, de les codines dels cims de Montserrat.
- 1969-1979. Durant aquests anys cal consignar algunes petites aportacions a l'es-

tudi de la vegetació de Montserrat, de S. Rivas-Martínez (1969) sobre bosquines heliòfiles i d'Oriol de Bolòs (1978) sobre la vegetació herbàcia de vora de bosc, així com algunes notes esparses sobre la flora degudes a O. de Bolòs i J. Vigo (1979).

AGRAIMENTS

Volem agrair al Dr. Oriol de Bolòs les observacions i els aclariments que ens ha ofert, i a M. Mercè Sanz la versió anglesa del resum. Moltes gràcies.

ASSAIG DE BIBLIOGRAFIA BOTÀNICA

Aquesta llista bibliogràfica constitueix una primera aproximació a la bibliografia botànica (plantes vasculars) de Montserrat. De bibliografies sobre Montserrat, en un sentit ampli, n'hi ha diverses (cf. A. BULBENA, 1899; C. GOMIS, *Geogr. Gen. Cat.*, Prov. Barcelona: 256-262; *Encicl. Espasa-Calpe*, 36: 777-805). Hem mirat de completar-les només en la part botànica, tant en els treballs sobre la flora i vegetació com en els que aporten dades històriques sobre l'estudi de la botànica i dels botànics a Montserrat. Hem omès, llevat d'alguns casos, les referències de revisions de gèneres que contenen dades de plantes de Montserrat i també els treballs sobre botànica criptogàmica.

- ALBAREDA, A. M. 1931. *Història de Montserrat*. Publ. Abadía de Montserrat.
- AMO, M. del. 1873. *Flora fanerogàmica de la Península Ibérica o Descripción de las plantas cotiledóneas que crecen en España y Portugal*.
- ARNOLD, J. E. 1981. Notas para una revisión del género *Ophrys* L. (*Orchidaceae*) en Cataluña. *Collect. Bot.*, 12: 5-61.
- ARNOLD, J. E. & FERRER, R. 1980. Introducció al paisatge vegetal del Bages. In: *El Bages. Aproximació al medi natural i humà de la comarca*. Montblanc-Martin. Granollers.
- ARNÚS DE FERRER, M. 1847. *Memoria sobre las aguas sulfuro-termales de Esparraguera, conocidas con el nombre de la Puáa*. 40 pàgs. Madrid.
- ARVET-TOUVET, J. M. C. & GAUTIER, G. 1894, 1905. *Hieracium*, nouveaux pour la France ou pour l'Espagne. *Bull. Soc. Bot. Fr.*, (I) 41: 328-371; (II) 51: 23-91.
- BARAUT, C. 1954-1955. Els manuscrits de l'antiga biblioteca del Monestir de Montserrat (segles XI-XVIII). *Analecta Montserratensia*, 8: 339-397.
- BARNOLA, J. M. de. 1911. Notes cryptogàmiques. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 11: 131-139.
- BARNOLA, J. M. de. 1911. Los géneros *Pteris* i *Pteridium* en la Península Ibérica. *As. Esp. Progr. Cién.*
- BARNOLA, J. M. de. 1913. Assaig monogràfic del gènere (sic) *Oxalis*. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 13: 50-54.

- BARNOLA, J. M. de. 1915. Sobre «l'*Asplenium glandulosum*» Lois. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 15: 66.
- BARNOLA, J. M. de. 1915. Contribució a l'estudi de les falgueres de Catalunya. *Treb. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 1: 91-163.
- BARNOLA, J. M. de. 1918. Notes criptogàmiques (I). *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 18: 124-134.
- BECKER, W. 1906. Beitrage zur Veilchenflora der Pyrenäen-Halbinsel. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 6: 136-141.
- BOLÒS, A. de. 1947. Plantas montserratinas de Juan Salvador. *Collect. Bot.*, 1 (3): 323-329.
- BOLÒS, A. de. 1959. Nuevos datos para la historia de la familia Salvador. *R. Acad. Farm.*, 3: 5-50.
- BOLÒS, A. de. & BOLÒS, O. de. 1961. Observacions florístiques. *Miscellània Fontseré*: 83-102.
- BOLÒS, O. de. 1951. El elemento fitogeogràfic euro-siberiano en las sierras litorales catalanas. *Collect. Bot.*, 3 (1): 1-42.
- BOLÒS, O. de. 1956. De Vegetatione Notulae, II. *Collect. Bot.*, 5 (1): 196-268.
- BOLÒS, O. de. 1956. La végétation de la Catalogne moyenne. *Veröff. Geob. Inst. Rübel*, 31: 70-89. Zürich.
- BOLÒS, O. de. 1967. Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 724.
- BOLÒS, O. de. 1976. Eric R. Svensson Sventenius. *Collect. Bot.*, 10: 373-375.
- BOLÒS, O. de. 1978. Observacions sobre la vegetació de vora de bosc. *Rev. Cat. Geogr.*, 1 (3): 415-420.
- BOLÒS, O. de. 1983. La brolla calcífuga (*Cisto-Lavanduletea*) als Països Catalans. *Mem. R. Acad. Cienc. Arts*, 814.
- BOLÒS, O. de & VIGO, J. 1979. Observacions sobre la flora dels Països Catalans. *Collect. Bot.*, 11: 25-89.
- BOWLES, G. 1782. De la montaña de Montserrat en Cataluña. In: *Introducción a la historia natural y a la geografía física de España*, 438-443. Madrid.
- CADEVALL, J. 1894-1897. Flora del Vallès. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 11.
- CADEVALL, J. 1902-1903. Plantas notables dels voltants de Tarrassa. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 2: 81-85, 97-100, 121-123; 3: 42-43, 49-51.
- CADEVALL, J. 1904. Plantas citadas en Montserrat de existencia dudosa. *Bol. Soc. Arag. Cienc. Nat.*, 3: 60-63, 99-103, 201-207, 210-223, 242-246.
- CADEVALL, J. 1904. Una orquídea nova. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 4: 60-61.
- CADEVALL, J. 1905. La circummutación en el género *Medicago*. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 110.
- CADEVALL, J. 1906. Notas fitogeogràfiques crítiques. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 120.
- CADEVALL, J. 1906. Excursionisme botànich. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 6: 8-15, 41-46, 57-61, 72-79.
- CADEVALL, J. 1907. Notas para la Flora Catalana. *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*
- CADEVALL, J. 1907. Notas fitogeogràfiques crítiques. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 130.
- CADEVALL, J. s.d. [1908]. Flora. In: *Geografía General de Catalunya*, vol. Catalunya: 135-164. Barcelona.
- CADEVALL, J. 1908. Notas fitogeogràfiques crítiques. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 151.
- CADEVALL, J. 1909. El género *Taraxacum* Hall., en Cataluña. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 9: 66-70.
- CADEVALL, J. 1909. Notas fitogeogràfiques crítiques. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 172.
- CADEVALL, J. 1909. Necesidad de una rigurosa precisión en las descripciones fitográficas. *Bol. Soc. Arag. Cienc. Nat.*, 235-242.
- CADEVALL, J. 1910. Notas fitogeogràfiques crítiques. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 188.
- CADEVALL, J. 1911. Caricologia catalana. *As. Esp. Progr. Cienc.*
- CADEVALL, J. (amb la coll. de P. FONT I QUER, W. ROTHMALER i A. SALLEN). 1913-1937. *Flora de Catalunya*, I-VI. Barcelona.
- CADEVALL, J. 1919. Monografía de las criptógamas vasculares catalanas. *Mem. R. Acad. Cienc. Artes*, 341.
- CASASAYAS, T. & MASALLES, R. M. 1981. Notes sobre flora al·lòctona. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 46 (Sec. Bot.), 4: 111-115.
- CODINA LÄNGLIN, R. 1899. Elogio histórico del Dr. D. Juan Montserrat y Archs considerado como médico, hombre de ciencia, literato y académico (22-1-1897). *R. Acad. Cienc. Artes, Nómima del personal académico. 1899-1900*: 57-142.
- COLMEIRO, M. 1846. *Catálogo metódico de las plantas observadas en Cataluña, particularmente en las inmediaciones de Barcelona*. Madrid.
- COLMEIRO, M. 1858. *La botánica y los botánicos de la península hispano-lusitana*. Madrid.
- COLMEIRO, M. 1885-1889. *Enumeración y Revisión de las plantas de la península Hispano-Lusitana e islas Baleares*. I-V. Madrid.
- COLMEIRO, M. 1891. *Noticia de los trabajos botánicos del abate Pourret en Francia y España*. Madrid.
- COSTA, A. C. 1864. *Introducción a la Flora de Cataluña y Catálogo razonado de las plantas observadas en esta región*. Barcelona.
- COSTA, A. C. 1877. *Suplemento al catálogo razonado de plantas vasculares de Cataluña*. Barcelona.
- CUATRECASAS, J. 1924. Notes botàniques (I-II). *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 24: 46-47.
- CUNÍ, M. 1879. *Excursió entomològica y botànica a la Montaña de Montserrat*.
- CUNÍ, M. 1888. Una excursió a Montserrat. *Bull. Ass. Exc. Cat.*, 112-117: 19-45.
- FOLCH I GIRONA, M. 1916. Les selaginèlies de Catalunya. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 16: 90-92.
- FONT I QUER, P. 1910. Notes sobre la «Flora de Bages». *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 10: 99-109.
- FONT I QUER, P. 1914. *Ensayo fitotopogràfic de Bages*. Maó.
- FONT I QUER, P. 1915. Una excursió botànica a la Catalunya transibèrica. *Treb. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 1: 9-35.
- FONT I QUER, P. 1918. Nota fitogràfica. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 18: 80-84.
- FONT I QUER, P. 1921. Estudi fitogeogràfic de la garriga litoral de l'occident de Catalunya. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 21: 156-179.
- FONT I QUER, P. 1924-1926. La vegetació i la flora de les muntanyes. *Bull. C. E. Comarca de Bages*, 5: 210-211.
- FONT I QUER, P. 1953. Notes sobre la flora de Aragón. *Collect. Bot.*, 3 (3): 345-358.
- FONT I QUER, P. & ROTHMALER, W. 1934. *Schedae ad floram ibericam selectam*. Cent. I. Institut Botànic. Barcelona.
- FONT I SAGUE, N. 1908. Història de les Ciències Naturals a Catalunya del segle IX al segle XVIII. *Mem. Inst. Cat. Hist. Nat.*, I.
- GÓRRIZ, R. J. 1903. Ligeras notas de un paseo por Montserrat. *Bol. Soc. Arag. Cienc. Nat.*, 2: 246-253.
- HERNÁNDEZ, A. M. 1977. Una nova espècie per al Principat de Catalunya: *Poa flaccidula*. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 41 (Sec. Bot.), 2: 61-65.
- HEYWOOD, V. H. 1948. Through the Spanish Sierras. *Jour. Roy. Hort. Soc.*, 73.
- LAPRAZ, G. 1953. Contribution à l'étude de la Flore de Catalogne. *Collect. Bot.*, 3 (3): 385-394; 4 (1): 41-52.
- LAPRAZ, G. 1960. Le massif de Montserrat. *Rev. Gen. Bot.*, 67: 405-441.
- LAPRAZ, G. 1962-1976. Recherches phytosociologiques en Catalogne. *Collect. Bot.*, 6 (1-2): 49-171; 6 (4): 545-607; 8: 5-61; 9: 77-181; 10: 205-279.
- LAPRAZ, G. 1966. Carte phytosociologique du massif de Montserrat. *Acta Geob. Barcin.*, 2.
- MARCELT, A. 1903. La volta a la Montanya de Montserrat. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 3: 86-88.
- MARCELT, A. 1903. Una excursió botànica a Montserrat. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 3: 118-119, 128-133.
- MARCELT, A. 1904. Plantes recollides pels voltants de Santa Cecília. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 4: 53-56.
- MARCELT, A. 1904. Plantes recollides als voltants del Monastir de Montserrat. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 4: 95-99.
- MARCELT, A. 1905-1909. Notes pera la Flora Montserratina. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 5: 61-65; 6: 34-36; 9: 84-95.
- MARCELT, A. 1907. Naturalistas monjes de Montserrat. *Soc. Arag. Cienc. Nat.*, Linneo en España: 167-181.
- MARCELT, A. 1907. Montserrat. Sus bellezas naturales. *Revista Montserratina*: 32, 112, 139, 172, 234, 269, 366.
- MARCELT, A. 1912. Excursió botànica a Montserrat, Sant Llorenç dels Piteus i Pedraforca. *Arx. d'Est. C. E. de Terrassa*, 8.
- MARCELT, A. 1922. Intima. *Arxiu del C. E. de Terrassa*, 16: 32-35.
- MARCELT, A. 1945. Plantas nuevas, raras o críticas del Montserrat. *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 43 (1-2): 31-39.
- MARCELT, A. 1948-1953. Flora Montserratina. *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 46: 331-410, 523-581; 47: 67-89, 163-170, 307-333, 469-483, 625-651; 48: 87-108, 327-338; 49: 201-264; 50: 299-379; 51: 51-109.
- MARCELT, A. 1949. Les orquídies de Montserrat. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 37: 76-78.
- MASALLES, R. M. & PUJADAS, J. 1977. Notes florístiques. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 41 (Sec. Bot.), 2: 5-16.
- MASCLANS, F. Contribució a l'estudi del gènere *Rosa* a les terres catalanes. *Miscellània Fontseré*: 277-290.
- MASSOT, J. 1979. *Els creadors del Montserrat modern*. Publ. Abadia de Montserrat.
- MEIER, H. & BRAUN-BLANQUET, J. 1934. *Prodrome des Groupements Végétaux*, 2. *Classe des Asplenietales rupestres*. Montpellier.
- MUNTADAS, M. 1867. *Montserrat. Su pasado, su presente y porvenir, ó lo que fue hasta su destrucción en 1811, lo que es desde su destrucción y lo que será en adelante*. Manresa.
- MURRAY, E. 1969. *Acer* Notes. *Kalmia*, 1 (1): 1-4.
- NOVELLAS, A. 1902. La «Saxifraga Catalaunica». *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 2: 37.
- NUET, J. 1981. Notes florístiques sobre la muntanya dels Mollons (Anoia). *Collect. Bot.*, 12: 139-146.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1980. *Vegetació de Montserrat*. Llibre de Motxilla, núm. 13. Publ. Abadia de Montserrat.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1980. El teix (*Taxus baccata* L.) a dues muntanyes catalanes: Montseny i Montserrat. *Acta Grup Autònom de Manresa, Inst. Cat. Hist. Nat.*, 2: 63-73.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1980. Addicions a la flora de Bages. *Acta Grup Autònom de Manresa, Inst. Cat. Hist. Nat.*, 2: 85-86.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1982. Flora de Montserrat. La corona de reina. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 1: 48.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1982. Flora de Montserrat. Orella d'ós. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 2: 46.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1982. Flora de Montserrat. Cargola. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 3: 46.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1983. Plantes noves per la flora de Montserrat. *Collect. Bot.*, 14: 477-488.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1983. Flora de Montserrat. Herba de cinc dits. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 5: 43.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1983. Flora de Montserrat. Te de roca. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 6: 51.
- NUET, J. & PANAREDA, J. M. 1983. Flora de Montserrat. La seclèria. *Montserrat. Butlletí del Santuari*, 7: 50.
- PALAU, A. 1784-1788. *Parte práctica de la Botánica del caballero Carlos Linneo*. I-VIII. Madrid.
- PANAREDA, J. M., NUET, J. & ROSELL, A. 1981. Notes sobre la flora de la terra baixa catalana. *Collect. Bot.*, 12: 147-152.
- PAU, C. 1903. Nota adicional a ligeras notas de un paseo por Montserrat de D. Ricardo J. Górriz. *Bol. Soc. Arag. Cienc. Nat.*, 2: 252-253.
- PAU, C. 1907. Sobre la *Fritillaria Boissieri* Costa. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 7: 9-12.
- PAU, C. 1907. Localidad clásica de la *Campanula affinis* R. Sch. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 7: 32-34.
- PAU, C. 1914. Cuatro palabras sobre la «*Euphrasia olotensis*» Pourret. *Bull. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 14: 9-11.
- POURRET, P. A. 1875. Extrait de la *Chloris narbonensis* refermés dans la relation d'un voyage fait depuis Narbonne jusque au Montserrat par les Pyrénées. In: TIMBAL-LAGRAVE, *Reliquiae Pourretianae*. *Bull. Soc. sc. phys. et nat. de Toulouse*, 2: 1-147.
- QUER, J. 1762-1784. *Flora española o Historia de las plantas que se crían en España*. I-VI. Madrid.
- RIKLI, M. 1907. Montserrat im Katalonischen Bergland. *Vegetationsbilder*, 5 (6).
- RIKLI, M. 1943-48. *Das Pflanzenkleid der Mittelmeerländer*. I-III. Berna.
- RIVAS-MARTÍNEZ, S. 1969. *Vegetatio Hispaniae*. Notula I. *Publ. Inst. Biol. Apl.*, 46: 5-34.
- RODÓN, G. 1971. El manuscrito del Padre Gerard Joana (1769-1841). *Geo y Bio Karst*, 30: 21-28. Barcelona.
- SALVADOR, J. 1972. *Viatge d'Espanya i Portugal*. Barcelona.
- SENNEN, Fr. 1936. *Diagnoses des nouveautés parues dans les exsiccatae Plantes d'Espagne et du Maroc de 1928 à 1935*.
- TEXIDOR I CÓS, J. 1871. *Flora farmacéutica de España y Portugal*. Barcelona.
- TUÏXANS I PEDRAGOSA, J. s.d. *Apuntes para una topografía médica de Montserrat*. Memòria inèdita. Acadèmia de Medicina. Barcelona.
- VAYREDA, E. 1879. Plantas notables por su utilidad o rareza que crecen espontáneamente en Cataluña. *Anal. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 8.
- VAYREDA, E. 1931. Plantas de Cataluña. Especies y variedades que introducimos en este trabajo. *Cavanillesia*, 4: 58-62.

VILANOVA I TUÀ, F. 1980. Nòtules florístiques. *Acta Grup Autònom Manresa, Inst. Cat. Hist. Nat.*, 2: 88.

WEBB, F. B. 1838. *Iter hispaniense or a Synopsis of plants collected in the southern provinces of Spain and in Portugal*. París.

WILLKOMM, M. & LANGE, J. 1870-1880. *Prodromus Florae Hispanicae*. I-III. Stuttgart.

WILLKOMM, M. 1893. *Supplementum Prodromi Florae Hispanicae*. Stuttgart.

WILLKOMM, M. 1896. *Grundzüge der Pflanzenverbreitung auf der Iberischen Halbinsel*. Leipzig.

Butll. Inst. Cat. Hist. Nat., 50: 125-133. 1985

EL CONEIXEMENT FLORÍSTIC DE L'ILLA DE MENORCA

M. A. Cardona *

Rebut: febrer 1984

ABSTRACT

The floristical knowledge of Minorca island

This is a floristical knowledge survey of Minorca (Balearic Islands), including the Tallophyta and the Cormophyta. This study is divided in two periods; the first one goes from the eighteenth to the middle of the nineteenth century and, the second, from this time until nowadays.

The different groups of plants of the Vegetal Kingdom are analyzed separately. The Vascular Plants are very well known; in spite of this good knowledge, from time to time some new references appear, among them a new endemic species of the Island (***Apium bermejoi***).

In contrast, the Tallophyta are not well known, except the Algae. Today some specialists on Algae, Myxomycetes, Fungi, Liverworts and Mosses are working hardly in these groups of plants. Lichens will be studied very soon, it is hoped, because some lichenologists from Barcelona have collected a good deal of them for this purpose.

The present survey includes an almost exhaustive Bibliography on the above mentioned subjects.

La flora de Menorca, potser per l'atractiu que sembla que les illes exerceixen sobre els botànics, és relativament ben coneguda. Dic relativament perquè no tots els grups de vegetals que s'hi fan s'han estudiat amb la mateixa intensitat.

El nivell de coneixement de les plantes vasculars és pràcticament complet, malgrat que encara en l'actualitat hi ha noves citacions i que, fins i tot, s'ha trobat una espècie endèmica nova per a la ciència, *Apium bermejoi* Ll. Llorens.

Pel que fa a les algues, també es pot afirmar que són força ben conegudes; en canvi els mixomicets, els fongs, els líquens i els briòfits, tot i que el nombre de citacions és més o menys elevat, requereixen un estudi més aprofundit.

Esmento a continuació, i per ordre cronològic, els principals botànics que dedicaren o dediquen la seva atenció a la flora de Menorca; primer em refereixo als criptogamistes i, en segon lloc, als fanerogamistes els quals també s'han preocupat

* Departament de Botànica. Facultat de Ciències. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra (Barcelona).